

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет філологічний
Кафедра германської та слов'янської філології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ ДО КУРСУ

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 035 Філологія

(Германські мови та літератури (переклад включно))

за освітньо-професійною програмою

«Філологія. (Германські мови та літератури (переклад включно))»

Слов'янськ – 2023 р.

УДК 378.016:82.0(072)

M54

Розробник:

Казаков Ігор Миколайович – доцент кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент;

Рецензенти:

Разживін Віктор Миколайович – доцент кафедри української мови і літератури ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент;

Ледняк Юлія Владленівна – доцент кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ, кандидат філологічних наук, доцент.

Обговорено на засіданні кафедри германської та слов'янської філології ДДПУ 22.06.2023 р., протокол № 12

Затверджено вченою радою Державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

29 червня 2020 р., протокол № 9

1. Передмова

Курс «Теорія літератури» є базовим у системі філологічної освіти для вивчення студентами, обізнаними з термінологічним і понятійним апаратом завдяки опануванню курсу «Вступ до літературознавства». Навички володіння цією дисципліною полягають у підході до художньої літератури як мистецтва слова з притаманними йому феноменальними і філологічними особливостями вираження та зображення; засобами, способами, умовами функціонування тощо.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Теорія літератури» є узагальнення й закріплення набутих студентами на попередніх курсах знань з літературознавчого комплексу дисциплін; оволодіння методологічно аргументованим корпусом аспектів теорії, розуміння суті літератури як одного з видів мистецтва, а також її специфіки та функцій; формування навичок компетентного погляду на літературний процес; знання методів і прийомів структурного, цілісного та рецептивного аналізу літературних творів різних родів і жанрів, написаних у різнорідних суспільно-політичних умовах.

Завдання курсу:

- ознайомлення з основними проблемами теорії літератури;
- формування уявлення про літературний процес і проблеми типологізації мистецьких феноменів;
- ознайомлення з основними критеріями поетики літературного твору як формозмістової єдності;
- ознайомлення з поняттями літературної генології;
- поглиблення і закріплення знань про цілісний аналіз твору, множинність його герменевтичних інтерпретацій;
- обґрунтування тісного зв'язку теорії літератури з іншими літературознавчими дисциплінами.

Твори художньої літератури — це складова культурної спадщини людства. Написані в конкретно-історичних умовах, вони є частиною

історичної пам'яті певного народу. У такому розумінні теорія літератури постає як наукова дисципліна, що допомагає вивчати не лише літературознавчі поняття і особливості художнього тексту, а й закономірності суспільного буття певного народу. Знання теорії літератури необхідні майбутньому філологу для фахової підготовки, підвищення методичного рівня викладання літератури у школі, поліпшення засвоєння навчального матеріалу.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Обов'язкова	
Загальна кількість годин –90	Рік підготовки:	
	2-й	2-й
	Семестр	
	1-й	1-й
	Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: контактних – 2 самостійної роботи здобувача – 2	8 год.	4 год.
	Практичні	
	8 год.	4 год.
	Самостійна робота	
	74 год.	82 год.
	Вид контролю: екзамен	

2. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	усьог о	зокрема			усьог о	зокрема		
		л	пр	с.р		л	пр	с.р
<i>1-Й СЕМЕСТР</i>								
Тема 1. Теорія літератури як наука	14	2	-	12	14	1	-	13
Тема 2. Літературний текст і літературний твір	14	2	4	8	14	1	2	11
Тема 3. Генологія та морфологія літератури	44	2		42	44	1	-	43
Тема 4. Літературний стиль. Літературний напрям.	18	2	4	12	18	1	2	15
Разом:	90	8	8	74	90	4	4	82

3. Програма навчальної дисципліни

4.1. Теми лекцій

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Теорія літератури як наука	2	1
2	Літературний текст і літературний твір	2	1
3	Генологія та морфологія літератури	2	1

4	Літературний стиль. Літературний напрям	2	1
<i>Разом</i>		8	4

4.2. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Прийоми та засоби створення художнього образу	4	2
2	Модерністські течії в літературному процесі ХХ ст.	4	2
<i>Разом</i>		8	4

5. Завдання та вказівки до практичних занять

5.1. Прийоми і засоби творення художнього образу

У розпорядженні письменника є значний арсенал прийомів і засобів творення літературного образу, завдяки яким образ персонажа набуває конкретності та реальності, що сприяє найбільш адекватному втіленню авторського задуму, з одного боку, й осмисленню змісту твору читачем, з іншого. Пропонуємо опрацювати деякі з найважливіших прийомів і засобів творення літературного образу.

5.1.1. Ім'я персонажа

Уже ім'я літературного персонажа може нести інформацію про характер, духовний світ, звички його власника.

Завдання № 1.

З'ясуйте змістовну роль імен таких літературних героїв: Скалозуб, Молчалін, Репетилів, Фамусов, Тугоуховський (О.Грибоедов “Горе з розуму”), Раскольніков, Разуміхін, Мармеладов (Ф.Достоевський “Злочин і кара”) Забр'юха, Пістряк (Г.Квітка-Основ'яненко “Конотопська відьма”), Безсмертний, Безбородько (М.Стельмах “Правда і кривда”).

Завдання № 2.

Поясніть, чому деякі літературні персонажі взагалі не мають імен (наприклад, губернатор та почмейстер у поемі М. Гоголя “Мертві душі”, арештанти у новелі М. Хвильового “Я(Романтика)”).

5.1.2. Портрет персонажа

Портрет не тільки створює уявлення про зовнішність персонажа, але часто говорить про його психологію, соціальне становище. Портрет може бути психологічним, соціально-характерним, при цьому соціальне і характерне у портреті можуть протистояти одне одному, портрети різних героїв також можуть бути протиставлені; портрет взагалі може бути відсутнім – і у переважній більшості випадків портрет (або його відсутність) є одним із продуктивних засобів творення літературного образу.

У розпорядженні письменника є значний арсенал прийомів і засобів творення літературного образу, завдяки яким образ персонажа набуває конкретності та реальності, що сприяє найбільш адекватному втіленню авторського задуму, з одного боку, й осмисленню змісту твору читачем, з іншого. Опрацюйте деякі з найважливіших прийомів і засобів творення літературного образу.

1. Ім`я персонажа

Уже ім`я літературного персонажа може нести інформацію про характер, духовний світ, звички його власника.

Завдання № 1.

З`ясуйте змістовну роль імен таких літературних героїв: Гобсек (О. де Бальзак «Гобсек»), Емілія Седлі, Ребека Шарп (В. Теккерей «Ярмарок суєти»).

Завдання № 2.

Поясніть, чому деякі літературні персонажі взагалі не мають імен (наприклад, губернатор та почмейстер у поемі М. Гоголя «Мертві душі», арештанти у новелі М. Хвильового «Я(Романтика)»).

2. Портрет персонажа

Портрет не тільки створює уявлення про зовнішність персонажа, але часто говорить про його психологію, соціальне становище. Портрет може бути психологічним, соціально-характерним, при цьому соціальне і характерне у портреті можуть протистояти одне одному, портрети різних героїв також можуть бути протиставлені; портрет взагалі може бути відсутнім – і у переважній більшості випадків портрет (або його відсутність) є одним із продуктивних засобів творення літературного образу.

Завдання № 1.

Прочитайте два портрети і дайте відповідь на подані нижче питання.

I. Гобсек (О. де Бальзак “Гобсек”):

«Мова йде про лихваря. Уявіть собі жовтувато-бліде, тьмяне обличчя, з дозволу Академії, я назвав би його місячним ликом, бо воно скидалося на позолочене срібло, з якого зійшла позолота. Волосся в мого лихваря було зовсім гладеньке, завжди старанно зачесане, з сивиною, попелясто-сіре. Риси його обличчя, непорушні, холодні, як у Талейрана, були мов вилиті з бронзи. Його маленькі очі, жовті, як у тхора, були майже зовсім без вій і боялися світла; тому він захищав їх козирком старого картуза. Кінчик гострого носа був так поритий віспою, що скидався на буравчик».

II. Мадам Воке (О. де Бальзак “Батько Горіо”):

«Незабаром з’являється, човгаючи розтоптаними пантофлями, сама господиня у тюлевому чепці, з-під якого вибивається пасмо недбало причепленого фальшивого волосся. Її пристаркувате, опасисте лице з носом, схожим на дзьоб папуги, пухкенькі ручки, надто великий бюст, все її гладке, мов у церковного пацюка, тіло цілком пасує до цієї вбогої кімнати, де звідусіль визирає лихо, де причаїлась жадібність, де пані Воке без огиди вдихає задушливе, смердюче повітря. Її холодне, мов перші осінні заморозки, обличчя, оточені зморшками оченята, які виражають усі переходи від робленої усмішки танцівниці до лиховісної похмурості лихваря, зрештою – вся її особа визначає характер пансіону, так само як пансіон визначає її особу. Адже немає каторги без наглядача: одне без одного їх годі собі уявити. Бліда пухкість цієї жінки – такий самий наслідок її життя, як тиф – наслідок шкідливого впливу лікарняного повітря. Шерстяна плетена спідниця, що її видно з-під перешитої із старого капота сукні, з якої крізь подерту матерію виглядає вата, відтворює дух вітальні, їдальні й садка, дає змогу уявити кухню і пансіонерів».

1. До яких засобів типізації вдається автор?
2. Визначте, цей портрет є психологічним чи соціально-характерним.

3. Побутові деталі

Речі, які належать літературним героям, як правило, є важливим засобом творення образу персонажа. Як і портрет, побутові деталі можуть розкривати характер героя, служити засобом соціальної характеристики; обстановка може впливати на психіку героя, його настрій і навіть учинки.

Завдання № 1.

Прочитайте фрагмент опису пансіону мадам Воке (О. де Бальзак “Батько Горіо”) і дайте відповідь на подані питання.

“В цій першій кімнаті застоявся особливий запах, якому не добереш назви і який, мабуть, слід було б назвати пансіонним. В ньому відчувається затхлість, цвіль, гіркота; він пронизує холодом і вогкістю, просякає одяг; такий важкий дух стоїть у їдальні після обіду, в челядні, в коморі, у притулку для бідних. Певно, вдалося б описати цей запах, якби винайшли спосіб визначити всі складники огидного смороду видихів кожного пансіонера, старого чи молодого. А проте ця вітальня, хоч вона до гідоти банальна, може видатись запашним і елегантним будуаром порівняно з суміжною їдальнею.

Стіни їдальні, аж до стелі обшиті деревом, колись були пофарбовані, але тепер уже не можна визначити, якою саме фарбою – такий химерний візерунок утворили на ній брудні плями. На липких буфетах красуються щербаті й мутні карафки, бляшані підставки з муаровим рисунком, стосики грубих порцелянових тарілок з синіми обідками, що їх виготовлено у Турне.

В кутку стоїть скринька із пронумерованими шухлядами, де зберігаються позаливані вином, масні серветки кожного столовника окремо. Тут можна бачити уже звідусюди повикидувані, але незнищенні меблі; вони зберігаються тут, як покидьки цивілізації в лікарні для невилікованих хворих”.

1. Яку семантику мають епітети у цьому фрагменті та яку роль вони відіграють?
2. Поданий інтер`єр є засобом психологічної чи соціальної характеристики?

Завдання № 2.

На які риси характеру Гобсека (О. де Бальзак “Гобсек”) вказує опис його кімнати?

“У кімнаті, поруч з тією, де вмер Гобсек, справді зберігались зігнилі паштети, багато всяких наїдків, навіть устриці та риба, що взялися пухкою цвіллю. Я ледве не задихнувся від смороду. Скрізь кишіли черви і комахи. Недавно одержані подарунки лежали впереміш з коробками різних розмірів, з ящиками чаю, з мішками кави. На каміні, у срібній суповій мисці, лежали накладні на всякі вантажі, що прибули на його ім'я до портових складів Гавра: тюки бавовни, ящики цукру, бочки з ромом, кава, індиго, тютюн, — цілий базар колоніальних товарів. Кімната була захаращена дорогими меблями, срібним начинням, лампами, картинами, вазами, книжками, прекрасними згорнутими гравюрами без рамок та найрізноманітнішими рідкісними речами”.

4. Пейзаж

Опис природи часто є своєрідною проекцією душевного стану героя, він може відповідати емоціям і думкам героя, виступати як контраст до почуттів персонажа, здійснювати вплив на його настрій.

5. Символи

Символи – умовні знаки, які виражають сутність того чи іншого явища. У символах часто сконцентрований основний смисл образу, тому необхідний їхній аналіз. Однак слід пам'ятати, що символ далеко не завжди можна тлумачити однозначно.

Завдання № 1.

Виокремте основні символи у вірші Ш.Бодлера “Альбатрос” і дайте їм власну інтерпретацію.

Ш. Бодлер

АЛЬБАТРОС

Буває, моряки піймають альбатроса,

Як заманеться їм розваги та забав.

І дивиться на них король блакиті скоса –

Він їхній корабель здалека проводжав.

Ходити по дошках природа не навчила –

Він присоромлений, хода його смішна.

Волочаться за ним великі білі крила,

Як весла по боках розбитого човна.

Незграба немічний ступає клишоного;

Прекрасний в небесах, а тут – як інвалід!..

Той – люльку в дзьоб дає, а той сміється з нього,

Каліку вдаючи, іде за птахом вслід!

Поет як альбатрос – володар гроз та грому,

Глузує з блискавиць, жадає висоти,

Та, вигнаний з небес, на падолі земному

Крилатий велетень не має змоги йти.

(Пер. Д. Павличка)

7. Епіграф

Завдання № 1.

Як характеризує пана де Реналья епіграф до другої глави роману Стендаля «Червоне і чорне»:

Престиж! Хіба це ніщо, пане? —

Повага дурнів, здивування дітей,

зздрощі багатих, зневага мудреця.

Барнав

8. Мовлення персонажа

Мовлення персонажа може відображати його соціальне становище, вказувати на місце народження (діалектизми), свідчити про рівень розвитку людини (ступінь складності синтаксису, багатство словникового запасу, образність мовлення тощо), її темперамент, емоційний стан (ритм мовлення, різкість зміни ритму, наявність чи відсутність вигуків, риторичних питань, звертань тощо).

Завдання № 1.

Що можна сказати про літературних героїв за наведеними нижче прикладами їхнього мовлення?

1) «Ось послушайте, – казав усім Кіндрат Калистратович. – Живу, як знаєте, я на хуторі і якраз на узліссі. Кошара моя стріхою аж на ліщину ніби налягає. От вовк і нанюхав моїх овечок. Продер глупої ночі під стріхою в кошару дірку та й уплигнув серед овечки. Ну, в кошарі, звісно,

гвалт, – вівці: “ме-е-е!” та й у хліві, – а хлів поруч, – корова в рев! Я почув, вискочив з хати та прожогом у кошару. А воно щось сіре повз мене під стріху-шелесть! Крізь дірку проскочити не встигло, як я його за хвіст, а воно, видите, вовк. Ну, лякливий же, я вам скажу, звір! Така вже, звиніть, неприємність! Хоч що ви мені тут кажіть, а вовк-звір кріпко полохливий!» (Кіндрат Калистратович Моргниоко, Остап Вишня «Вовк»).

2) «– А що, вражий сину! Зоп’явсь уже на ноги? Одпас уже товсту мармизу? Поїдьмо лиш до коша на розправу. Ти думаєш, ми дурно насипали божому чоловікові шапку талярів? Пакосник ти паскудний! Плюгавець! Загладиш ти в нас сьогодні увесь сором, що наробив товариству! Убирайся лиш, гаспедський сину! Сідлай коня! Тебе б треба, взявши за шию, вести до обозу на вірьовці, як собаку, та вже я честь на собі кладу: пограй уже, так тому й бути, в остатній раз на коні!» (Пугач, П. Куліш «Чорна рада»).

3) «– Галю! – каже вона: – я знов чую, що одужую... Мені знову легшає... Навіщо?... Я молила бога, коли б умерти... Краще б мені на тім світі, ніж на сім... Та не дає мені бог смерті... Його святая воля... Він то знає, нащо мене пускає ще жити. Може, додержить до тії пори, коли Чіпка оханеться – я його побачу, як свою дитину, як свого сина... Галю! дитино моя!.. рідна моя! Ти ж мені тепер найрідніша... Уговорюй його, як жінка: він тебе почитає, кохає щиро, – може, тебе послухає, коли вже мене не хоче слухати... Боже! що б я дала, що б я зробила?... Я б свого серця влупила та дала йому, коли б тільки він став чоловіком! Я б тоді умерла спокійно...!» (Мотря, Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»)

4) «Скучила за матір’ю. Вже й жнива минають, а я ні разу не була в матінки в гостях. Цієї ночі мені снилось, що я стала зозулею та й полетіла в Бієвці. Прилітаю в батьків садок та й сіла на вишні. Батько неначе виходять в садок та й просять мене до хати. Я влітаю в хату, дивлюсь, а моя мати лежить на лаві мертва, заверчена наміткою, укрита чорним сукном, згорнула руки на грудях і жалібно дивиться на мене. ...я з нудьги не знаю, де дітись.

Шумить діброва на горі та тільки жалю мені завдає. Щовечора дивлюся на зарослянські гори, щовечора пориває мою душу! Якби я мала крила, я б, здається, зараз одвідала свою неньку. Така нудьга мене бере, що, здається, якби я зозулею летіла, то ліси б посушила своєю нудьгою, крилами садки поламала б, степи попалила б своїми сухотами і зелені луги сльозами залила» (Мелашка, І. Нечуй-Левицький «Кайдашева сім'я»)

5) «А я йду сночі... повз її хату та й дивлюся – кочається шос кругле, гейби капшук. Та й світиться так, наче зірниця. Став я й дивлюся, а воно по царинці, через воринне та й просто в Химині двері... Абих так здоров був!.. Якби був догадався та зняв свої гачі, може б, ними відьму імив, а так пропало...» (Іван, М. Коцюбинський «Тіні забутих предків»)

б) «Одне слово, це було на зелені свята, чи ні, щоб не збрехати, тижнів зо два перед святами. А втім, може, тижнів зо два після свят. Майте на увазі, що вже проминуло, щоб не збрехати, років з дев'ять чи десять, а може, ще й з гаком. Був я тоді, бачте, зовсім не той, що тепер, тобто таки той самий Тев'є, а проте не той. Як то кажуть: та сама Хівря, тільки інакше зачесана. Спитаєте, чим саме? Я був тоді злидар, бідний, як миша, хоч, правда, мені ще й тепер дуже далеко до багатія. Того, що мені бракує до мільйонів Бродського, ми могли б удвох побажати собі заробити цього літа до осені. Але проти минулого я тепер, хвалити бога, заможна людина: маю власного коника й візок, дві корівчини, які, півроку, дояться, та ще одну, що ось-ось отелиться. Є, не прогнівити бога, сир і масло, і маю щодня свіжу сметану власного виробу, бо всі ми працюємо, ніхто не байдикує. Моя жінка, дай їй боже здоров'я, доїть корів, діти виварюють глечики, збивають масло, а я сам, ось як бачите, їду собі щоранку на базар, заходжу до кожної дачі в Бойберіку, бачуся з тим, з іншим, – з усіма найбільшими хазяїнами з Єгупця. Погомониш трохи з людиною і почуваш, що й ти не з останніх на світі, не якийсь там кравчик, що і в тебе, як то кажуть, не качан капусти на плечах. Ну, а в суботу і казати нічого! Сиджу собі поважно, наче князь,

заглядаю в яку-небудь книжку, повторюю розділ з Біблії і коментарі до нього, читаю псалтир, те, се, п'яте, десяте... Ви дивитесь на мене, пане Шолом-Алейхем, і при цьому, певно, думаєте собі: "Е, оцей Тев'є таки не гвіздком у тім'я битий!.."» (Тев'є, Шолом Алейхем «Тев'є-молочар»).

9. Співставлення героя з історичною особою або персонажем іншого автора

Завдання № 1.

Визначте, яку роль відіграє співставлення Жульєном Сорелем самого себе із Наполеоном (Стендаль "Червоне і чорне").

Рекомендована література

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури / О.Галич, В.Назарець, Є.Васильєв. К., 2001. С. 341-441.
2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К., 1987.
3. Марко В.П. Аналіз художнього твору. Київ: Академвидав, 2019. 278 с.
4. Скорина Л. В. Аналіз художнього твору : навчальний посібник Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 424 с

5.2. Модерністські течії в літературному процесі ХХ ст.

5.2.1. Модерністська модель світу і людини

1. Спираючись на запропоновані нижче твори письменників—модерністів, збудуйте модерністську модель світу, а саме:

- відтворіть ландшафт, простір, на якому розгортається історія ліричного героя; зверніть увагу на кольорову і звукову заповненість простору;
- з'ясуйте, у якому стані знаходиться світ у цих творах;
- визначте ставлення світу до людини;
- назвіть ключові образи, присутні у текстах, розшифруйте їхню семантику.

2. Які почуття і настрої зафіксовані у цих творах? Якими засобами автори передають подібний стан ліричного героя?

3. Яке місце у художньому просторі творів, що розглядаються, посідає людина? Якою вона постає, які риси притаманні людині з точки зору модерністів? Якими є взаємостосунки суб'єкта зі світом? Знайдіть у текстах образи і художні засоби, які визначають характер стосунків світу і людини.

А. Рембо

ЗЛО

Тоді, як на небес блакитнім гобелені
Палають, наче кров, плювки шрапнель жахних,
Як у вогонь полки, червоні чи зелені,
Ідуть повз короля, який глузує з них,

Як звалює людей скажений шал на купи,
Мов перемелений, димуючий погній,-
В траві, у радості, нещасні влітку труни,

Природо-матінко, це рід священний твій! —

Тоді сміється Бог із ладану, з узору
Церковних скатертин, із чаш, із вівтарів-
І засинає він під славоспіву хору,

І прокидається від схлипу матерів,
Що в чорних очіпках заходять до собору
І в кожної мідяк — за сина, що згорів.

(Переклад Д. Павличка)

Ельза Ласкер-Шюлер

КІНЕЦЬ СВІТУ

У світі всюди плач стоїть,
Немовби любий наш Господь помер,
І тінь свинцева пада, і все гнітить,
Скрізь смерть тепер.

Ходи, сховатися ми повинні...
Життя у кожного у серці,
Як в домовині.

Ти! В поцілунок нам шал укласти —
Це якась туга гупає в світ,
Нам від неї пропасти.

(Пер. О. Ковальнової)

Т.С. Еліот**“БЕЗПЛІДНА ЗЕМЛЯ”**

(уривок)

Що то за корінь продовбується, що за галуззя росте
На пустирі каменистому? О сину людський,
Не можеш мовити, ні передбачити. Ти знаєш тільки
Купу розбитих образів, сонце палить,
Де мертве дерево тіні не дає ані цвіркун – полегшення
Де камінь висохлий, де не дзюрчить вода. Лиш
Простягається тінь під скелею червоною
(Сховайся у тім затінку під скелею червоною),
І я тобі таке щось покажу, ні крапельки не схоже
На тінь, що вранці бігає слідом твоїм,
Ані на тінь, що ввечері стрічається з тобою.
Я покажу тобі сам жах у жмені пороху.

(Пер. І. Драча)

ПОРОЖНІ ЛЮДИ

(уривок)

Ми люди порожні,
Спустошені люди,
Соломою впихані,
Купчимось
І мозки солом`яні хилим,
Як шелести, шепоти наші
Тихенько й подібно
Тріщать шарудінням безсилим,
Як вітер в сухій ковилі,

Як лапки щурів на побитому склі
У нашій коморі.

(Пер. В. Коротича)

Георг Гайм

ПРОКЛЯТТЯ МІСТ

Ви прокляті. Та ваш солодкий хміль
Цвіте, як поцілунку темний плід,
Коли смеркання чорна заметіль
Вгортає вулиць стрілчатий розліт.

Тоді всі дзвони збуджено тремтять.
І соняшників блідне жовтизна,
Й росте, мов тіні золотих розп'ять,
Високих шибениць крута стіна.

Вогненна повінь місто залива,
Мов жар, пахтить на заході земля.
І сонце, як бичача голова,
Криваві роги в небо устромля.

(Пер. П. Рихло)

5.2.2. Течії модернізму

Завдання № 1.

1. Серед наведених нижче груп ознак знайдіть властиві таким провідним течіям модернізму, як імпресіонізм, символізм, експресіонізм, футуризм, сюрреалізм, школа “поточку свідомості”.

1) Демонстративний розрив з традиціями класичної літератури; активний пошук нових форм зображення (звукоімітація, вільний синтаксис, образна афектація, словотворчість, графічний вірш тощо); епатажність.

2) Прагнення до розкриття не спотворених соціумом таємниць підсвідомого в людині, відтворення підсвідомих асоціацій; уява про світ як хаотичне зчеплення випадкових явищ, які принципово не підвладні раціональному пізнанню.

3) Дуалістичність світовідчуття; прагнення завдяки особливим тропам проникнути в ірраціональну сутність буття; вишуканість поетичної форми; перетворення поетичної мови у засіб магічного навіювання; підвищена роль звукової та ритмічної організації твору (алітерація, асонанс, мелодійність, повтори тощо).

4) Акцент на змалюванні зорових, звукових та інших вражень, подробиць, які викликають певні почуття, емоції у суб'єкта; рельєфність, кольоровість художнього зображення; розпад цілісної картини на окремі враження і почуття.

5) Загострене відчуття хаосу, катастрофічності і розпаду буття; гранична умовність й абстрактність образів; прагнення до повного звільнення емоційної енергії.

6) Прагнення до зображення алогічного асоціативного внутрішнього монологу, який відтворює хаос думок і переживань, найдрібніших рухів свідомості персонажа.

Завдання № 2.

Визначте належність кожного із наведених нижче текстів до певної течії модернізму. Виокремте світоглядні та естетичні ознаки, притаманні тій чи іншій художній системі.

Ш. Бодлер
АЛЬБАТРОС

Буває, моряки піймають альбатроса,
Як заманеться їм розваги та забав.
І дивиться на них король блакиті скоса –
Він їхній корабель здалека проводжав.

Ходити по дошках природа не навчила –
Він присоромлений, хода його смішна.
Волочаться за ним великі білі крила,
Як весла по боках розбитого човна.

Незграба немічний ступає клишоного;
Прекрасний в небесах, а тут – як інвалід!..
Той – люльку в дзьоб дає, а той сміється з нього,
Каліку вдаючи, іде за птахом вслід!

Поет як альбатрос – володар гроз та грому,
Глузує з блискавиць, жадає висоти,
Та, вигнаний з небес, на падолі земному
Крилатий велетень не має змоги йти.

(Пер. Д. Павличка)

ЗОСЕРЕДЖЕННЯ

О скорбносте моя, старайся страх збороти.
Ти прагла вечора – ось він іде, поглянь, –
Для одного спочин, для іншого – турботи, –
Все місто в сутінках ятріє, наче грань.

Хай нищих юрми йдуть в пристанища мерзоти,
На свята насолод і рабських звеселянь,
Щоб потім докором самих себе колоти,

Дай руку, обійдім здаля низотну твань!

Дивись на небеса – в немодних балахонах
Там душі вмерлих Літ стоять, мов на балконах,
І видно поблиски мерехкотливих свіч.

Під аркою моста кривавить сонце воду,
О люба, наслухай шелескотливу Ніч,
Що саваном важким волочиться зі Сходу.

(Пер. Д. Павличка)

СПЛІН

Коли нас душить хмар тяженне віко
й душа квилить у пазурях нудьги,
а день сумний, як ніч, понуро й дико
край неба блима й плаче навкруги;

коли весь світ — немов в'язниця хмура,
де мрія кажаном летить у тьму,
щораз черкається крилом об мура
і тім'ям в стелю б'ється, в гніль саму,

коли кругом, мов велетенські грати,
розпустить дощ свої тонкі цівки,
і павуки, бридкі та волохаті,
протягнуть аж у мозок ниточки —

зненацька дзвони, навіжені дзвони
заскачуть і завиють, загудуть,
мов безпричальних духів легіони,

що вічно стогнуть, загубивши путь...

І мари, мари, без музик, без звука,
проносяться в душі. Нема надій.
Над черепом пониклим люта Мука
уже становить чорний прапор свій.

ВІДПОВІДНОСТІ

Природа — храм живий, де зронюють колони
Бентежні стогони і неясні слова.
Там символів ліси густі, немов трава,
Крізь них людина йде і в них людина тоне.

Всі барви й кольори, всі аромати й тони
Зливаються в можуть єдиного єства.
Їх зрівноважують співмірність і права,
Взаємного зв'язку невидимі закони.

Є свіжі запахи, немов дітей тіла,
Є ніжні, як гобой, звитяжні, молодечі,
Розпусні, щедрі, злі, липучі, як смола,

Як ладан і бензой, як амбра й мушмула,
Що опановують усі безмежні речі;
В них — захват розуму, в них відчуттям — хвала.

(Пер. Д. Павличка)

Поль Верлен

ПОЕТИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Найперше – музика у слові!

Бери ж із розмірів такий ,
Що плине, млистий і легкий,
А не тяжить, немов закови .

Не клопочись добром слів,
Які б в рядку без вад бриніли,
Бо наймиліший спів – сп'янілий:
Він невиразне й точне сплів,

В нім – любий погляд з–під вуалю,
В нім – золоте тремтіння дня
Й зірок осіння метушня
На небі, скутому печаллю.

Люби відтінок і півтон,
Не барву – барви нам ворожі:
Відтінок лиш єднати може
Сурму і флейту, мрію й сон.

Винишуй дотепи гризькі ті,
Той ум жорстокий, нищий сміх,
Часник із кухонь тих брудних –
Від нього плач в очах блакиті.

Хребет риториці скрути
Та ще як слід приборкай рими:
Коли не стежити за ними,
Далеко можуть завести.

Хто риму вигадав зрадливу?

Дикун чи то глухий хлопчак
 Скував за шаг цей скарб ,що так
 Під терпугом бряжчить фальшива?

Так музика ж всяк час і знов!
 Щоб вірш твій завше був крилатий,
 Щоб поривав – шукати
 Нову блакить, нову любов,

Щоб мчав, де далеч непохмура,
 Де чари діє вітерець,
 Де пахне м'ята і чебрець ...
 А решта все – література .

(Пер. Г. Кочура)

А. Рембо

ГОЛОСІВКИ

А чорне, біле Є, червоне І, зелене
 У, синє О – про вас я нині б розповів:
 А – чорний мух корсет, довкола смітників
 Кружляння їх прудке, дзижчання тороплене;
 Є – шатра в білій млі, списи льодовиків,
 Ранкових випарів тремтіння незбагненне;
 І – пурпур, крові струм, прекрасних уст шалене,
 Сп'яніле каяття або нестримний гнів;
 У – жмури на морях божественно глибокі,
 І спокій пасовищ, і зморщок мудрий спокій –
 Печать присвячених алхімії ночей;
 О – неземна Сурма, де скрито скрегіт гострий,
 Мовчання Янголів, Світів безмовний простір,

Омега, блиск фіалкових Очей.

(Пер. Г.Кочура).

О.Уайльд

LE JARDIN

Лілеї келих до стебла
Припав у золота цятки,
А десь остання з-над ріки
Голубка голос подала.

Кудлатий соняшник, як лев,
Чорніє на нозі своїй,
А вздовж алеї буревій
Зриває лист рясний з дерев.

Бруслини білоквітний щит
Здійняв порошу снігову...
Упали рожі на траву,
Немов червоний оксамит

.

Ельза Ласкер-Шюлер

МОЄ БЛАКИТНЕ ФОРТЕП'ЯНО

У домі моїм фортеп'яна блакить,
Я жодної ноти не знаю.

В темнім підвалі диво стоїть,
А світ здичавів до краю.

І грають зірки у чотири руки.
– В човні місяцівна співає –
Під спів витанцьовують пацюки.

Розтрощено клавiші і блакить
Загинула.
Я ридаю.

О, янголи, їла я хліб гіркий.
– Хоча я ще й не вмираю –
Попри заборони припис чіткий –
Відчиніть мені браму до раю.

Георг Гайм

ОСТАННЯ ВАРТА

Які в тебе скроні темні,
А руки важке щось гне.
Хіба ти вже так далеко,
Що більш не чуєш мене?

У мерехтливім світлі
Печальне й старе чоло.
А губи твої в судомі
Навіки болем звело

Тут завтра все оніміє
Й залишаться на виду
Вінків погребальний шелест

І тління печальний дух.

І спорожніють ночі,

Все суще поглине час.

В твоїм узголів'ї тихо,

Твій подих давно прочах.

(пер. О. Ковальнової)

Георг Тракль

ПЕРЕДМІСТЯ ПІД СУХОВІЄМ

Увечері тут все брунатним стане

У присмерку, від запахів нестерпнім,—

І гуркіт потяга, і мосту арка темна,

І вихор гороб'ячий над парканом.

У плутаних стежках хатки, мов у полоні.

В садах все наче догори ногами.

Сюди-туди собаки сновигають.

В гурті дитячим платтячко червоне.

Хор пацюків закохано свистить.

Огидне і потворне все до болю.

Жінки несуть кишки зі скотобоєнь.

І так виходять з темряви на мить.

Канал плюється кров'ю, адже вволю

Напивсь її, а далі — вниз рікою

Сухі вітри свої виводить кола

Й потік червоним підплива поволі.

В похмурім сні похмурий шепіт тоне,
Якісь потвори на воді колише.
То, може, спогад про життя колишне,
А, може, суховію тихий стогін.

З хмар виринають сяючі алеї,
Візок розкішний і відважний рицар.
Несеться корабель на гострі рифи.
тоїть мечеть – рожеве на зеленім.

(пер. О. Ковальнової)

Якоб ван Годдіс

КІНЕЦЬ СВІТУ

Із голови злітає капелюх,
Всі звуки раптом переходять в крик.
Тріщать дахи у нетрях завірюх.
Потік на берег – низом догори.

Це шторм. Це так морів копита дикі
Об землю б'ють, щоб гаті геть змести.
Вже й нежить у людей, їм важко дихать,
І поїзди зриваються з мостів.

(пер. О. Ковальнової)

ДРУГ

Йому в живіт улучив я кинджалом.
Калюжами внизу блищала кров.
То крик стояв, то тиша задрижала.
Дитячий подив. Люті не зборов

За пошуками втраченого раю.
Без свідків. Полудень блаженно й рівно
По кахлях вже розлився аж до краю.
Могутній день. Він про такий і мріяв.
(пер. О. Ковальнової)

Альфред Ліхнетштайн

ПРОРОЦТВО

В мене знак, що прийде скоро
Смерті лихо невігойне.
Засмердять скрізь трупів гори,
Світова почнеться бойня.

Небо звисне чорним птахом.
Смерті пазури на чатах.
Ниць впадуть усі невдахи,
З ними міми і дівчата.

З грізним громом рухнуть стайні,
Не врятується й комарик.
Типи гомосексуальні
Бігти кинуться, та марно.

Замість стін навкруг руїни.
Риба в річці догниває.
Згине, в чому б хто не їхав,
Всіх страшний кінець чекає.

(пер. О. Ковальнової)

ТУМАН

Туман так м'яко світ поруйнував,
 Дерева здиміли безкровно й тихо.
 Ширяють тіні там, де хтось кричав,
 Зникають звірі, вже ніхто й не диха.

Мов мухи-бранки, ліхтарі залякли.
 Їм би втекти й сліди затолочити.
 Аж ген пантрує в далині побляклій
 Ядучий місяць – жирна павучиха.

Ми всі, кого вхопили смерті шори,
 Розтоптуєм цю дику розкіш вщент
 І встромлюємо білі очі горя
 В пухлину ночі, її лютий щем.

(пер. О. Ковальнової)

Дж. Джойс

УЛІСС

(уривок)

... фррсіііііфроннн потяг свистить такенна сила в цих машинах мов
 велетенські гіганти й вода з них виліта обливає як ото Любоооввв кінець має
 давня ця пісня мила ця пісня люба бідолахи ті машиністи смажаться
 задихаються топчуться коло тих топок колотяться коло казанів далеко від
 дружин від родин сьогодні нарешті я попала половина тих старих
 Фріменів і Фотокартинок скрізь розкидає всякий мотлох не звертає уваги а
 ще половину викинула в унітаз завтра напосядусь щоб начикав їх для мене
 та взяти за них пару пенсів аби не залежались і на той рік а він би
 допитувавсь вічно де номер за минулий січень і всі старі пальта прибрала з
 вітальні від них тільки задуха ще більша гарний дощик зразу по тому як

підвелась після сну для вроди бо я думала буде сквар як Гібралтар Боже борони яка там була спекота перед тим як налетів вітер зі сходу темно геть поночі й спалахи і та скеля проступає мов велет як порівняти з тією їхньою горою Три Скелі їм здається така величезна вартові червоні тут і там тополі все розпечене до білого й дух дощівки у баках дивишся сонце сонця без кінця і вся сукня виблякла що татова знайома місіс Стенгоуп мені надіслала з Бон-Марше з Парижа...

Рекомендована література

1. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2018. 488 с.
2. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 2017. 751 с.
3. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики: навч. посібник. Київ: Знання, 2019. 511 с.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Міфологічний аналіз	5	5
2	Літературна герменевтика	5	5
3	Феноменологія	5	5
4	Психоаналіз і теорія архетипів	5	5
5	Рецептивна естетика	5	5
6	Структуралізм і семіотика	5	5
7	Літературна компаративістика	5	5
8	Постколоніальна критика	5	5
9	Епічні жанри	10	12

10	Ліричні жанри	10	12
11	Драматичні жанри	10	12
	<i>Разом</i>	70	76

7. Тематика індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ)

Виконати одне із наступних завдань:

1. Створити цикл тестів з курсу «Теорія літератури» (мінімум 25 питань з вибором однієї правильної відповіді з 4-5 варіантів).
2. Створити презентацію за однією з тем курсу «Теорія літератури».
3. Створити презентацію «Стиль літературної доби» (презентація стильових тенденцій обраної студентом доби).

8. Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	<i>для екзаменів, звітів з практики, курсових робіт</i>	<i>для заліків</i>
90 – 100 балів	відмінно	зараховано
89 – 75 балів	добре	
60 – 74 балів	задовільно	незараховано
26 – 59 балів	незадовільно	
0 – 25 балів	неприйнято	

**Розподіл балів, що можуть здобути студенти за темами та за
формами навчальних занять**

Тема	Лекції		Практичні заняття		Самостійна робота	
	денна	заочна	денна	заочна	денна	заочна
Тема 1. Теорія літератури як наука	1	1	0	0	10	10
Тема 2. Літературний текст і літературний твір	1	1	10	5	22	22
Тема 3. Генологія та морфологія літератури	2	1	0	0	20	24
Тема 4. Літературний стиль. Літературний напрям.	2	1	10	10	22	25
Разом	6	4	20	15	74	81

Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування) навчання може відбуватись дистанційно (з використанням матеріалів дистанційного курсу)

9. Засоби діагностики результатів навчання. Екзаменаційні питання

Усна відповідь на практичному занятті, виконання тестових завдань, створення тестових завдань, створення презентації, співбесіда, екзамен.

Екзаменаційні питання

1. Структура літературознавства.
2. Літературознавство серед інших наук.
3. Визначення літератури за часів Античності.
4. Література в осмисленні Середньовіччя.
5. Література в естетиці Відродження.
6. Література в добу Бароко та Просвітництва.
7. Переворот в аристотелівській поетиці.
8. Література у світлі новітніх теорій.
9. Як література відображає світ. Слово як універсальний символ. Особливості художнього мислення.

- 10.Образ. Прийоми і засоби творення художнього образу.
- 11.Критерії художності.
- 12.Поняття методології літературознавства
- 13.Феноменологія
- 14.Літературна герменевтика
- 15.Психоаналіз і теорія архетипів
- 16.Рецептивна естетика
- 17.Структуралізм і семіотика
- 18.Літературна компаративістика
- 19.Міфологічний аналіз
- 20.Учення про знак Ф. де Сосюра
- 21.Психолінгвістична теорія О. Потебні
- 22.Текст у світлі семіотики та структуралізму
- 23.Текст як об'єкт феноменології
- 24.Текст як об'єкт герменевтики
- 25.Загальні риси літературного тексту
- 26.Контекст, підтекст, гіпертекст
- 27.Фоніка, тропіка, стилістика тексту
- 28.Значення термінів «текст і твір»
- 29.Змістові чинники твору
- 30.Змістоформальні чинники твору
- 31.Формальні чинники твору
- 32.Художній світ твору
- 33.Походження літературних родів
- 34.Роди літератури
- 35.Жанр та його різновиди
- 36.Епічні жанри
- 37.Ліричні жанри
- 38.Драматичні жанри
- 39.Жанровий канон, структура, система

40. Літературний стиль
41. Літературний напрям
42. Гуманістичний реалізм як літературний напрям
43. Бароко як літературний напрям
44. Класицизм як літературний напрям
45. Сентименталізм як літературний напрям
46. Романтизм як літературний напрям
47. Реалізм як літературний напрям
48. Натуралізм як літературний напрям
49. Нереалістичні літературні напрями
50. Циклічні та лінійні концепції стильової еволюції

10. Рекомендована література

Основна

1. Безпечний І. Теорія літератури. Київ: Смолоскип, 2019. 388 с.
2. Білоус П. В. Теорія літератури. Київ: Академвидав, 2018. 328 с.
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ: Либідь, 2018. 488 с.
4. Марко В.П. Аналіз художнього твору. Київ: Академвидав, 2019. 278 с.
5. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики: навч. посібник. Київ: Знання, 2019. 511 с.

Допоміжна

1. Білоус П. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості : лекції. Житомир : Рута, 2019. 336 с.
2. Галич О. А. Історія літературознавства. Київ: Либідь, 2016. 392 с.
3. Іванишин В. П. Нариси з теорії літератури: навчальний посібник. Київ: Академія, 2017. 256 с.

4. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ: Академія, 2017. 751 с.
5. Мітосек З. Теорії літературних досліджень / пер. з польськ. Сімферополь: Таврія, 2018. 408 с.
6. Наєнко М. Історія українського літературознавства. Київ: Академія, 2017. 359 с.
7. Пахаренко В. Основи теорії літератури. Київ: Генеза, 2019. 296 с.
8. Скорина Л. В. Аналіз художнього твору : навчальний посібник Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018. 424 с
9. Ткаченко А. Мистецтво слова: Вступ до літературознавства. Київ: Київський університет, 2017. 448 с.
10. Уліцька Д. Література. Теорія. Методологія / пер. з польськ. С. Яковенка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 543 с.